

حکمت و دین پژوهی / ۵

مطالعه تطبیقی

جایگاه زن در جاهلیّت، قرآن و سنت

مؤسسه

مریم مشهدی علی پور

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۱

سرشناسه: مشهدی علی پور، مریم، ۱۳۶۲-
عنوان و نام پدیدآور: مطالعه تطبیقی جایگاه زن در جاهلیت، قرآن و سنت / نوشته مریم مشهدی علی پور.
مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ۲۲۴ ص.
فروست: حکمت و دین پژوهی؛ ۵
شابک: 978-964-00-1448-6
وضعیت فهرست نویسی: فیا.
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: زنان -- عربستان -- تاریخ -- پیش از اسلام.
موضوع: زنان -- عربستان -- تاریخ -- پس از اسلام.
موضوع: زنان در قرآن.
رده بندی کنگره: ۱۳۹۰ م ۵ م / ۱۷۸۴ HQ
رده بندی دیویی: ۹۵۳ / ۲۰۵
شماره کتابشناسی ملی: ۶۸-۲۶۱۲

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۴۴۸-۶

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵-۲۱۹۱

مطالعه تطبیقی جایگاه زن در جاهلیت، قرآن و سنت

© حق چاپ: ۱۳۹۱، مؤسسه انتشارات امیرکبیر www.amirkabir.net

نوبت چاپ: اول

نویسنده: مریم مشهدی علی پور

طراح جلد: محمدرضا نبوی

حروف متن: میترا ۱۳

چاپ و صحافی و لیتوگرافی: چاپ واژه پرداز اندیشه، تلفن: ۷۷۱۴۵۰۶۳۰۶۳

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۶۳۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی و اقتباس در گیومه در مستند نویسی و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

تقدیم به:

بیشگاه پیام‌آور رحمت، پیامبر نور، حضرت محمد(ص) و اهل بیت
مطهرش(ع) به‌ویژه خلاصه‌الاوصیاء، گل نرگس زهرا(س) حضرت
مهدی، ارواحنا فداد.

به او که سرشار از کرامت وجودش هستیم و مست از عطر نامش.
خالصانه به محضرش عرض می‌کنیم:

«يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ وَجَنَّنَا بِبِضَاعَةٍ مَرْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ
وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ» (یوسف ! ۸۸).

زنان جاهلی در عرصه حیات خانوادگی.....	۶۴
۱. جایگاه دختر در جاهلیت.....	۶۵
جمع‌بندی.....	۸۰
۲. جایگاه همسر در جاهلیت.....	۸۰
زن در اشعار جاهلی.....	۸۸
۳. جایگاه مادر در جاهلیت.....	۱۱۳
مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان جاهلی.....	۱۲۰
فصل سوم - جایگاه زن در قرآن و سنت.....	۱۳۳
جایگاه زن در عرصه حیات فردی.....	۱۳۳
۱. شخصیت زن.....	۱۳۳
۲. عبادت و سلوک معنوی.....	۱۳۶
۳. کسب علم.....	۱۴۲
۴. حجاب و عفاف.....	۱۴۹
۵. مالکیت زنان.....	۱۵۲
جایگاه زن در عرصه حیات خانوادگی.....	۱۵۵
۱. جایگاه دختر در اسلام.....	۱۵۵
۲. جایگاه همسر در اسلام.....	۱۵۸
۳. جایگاه مادر در اسلام.....	۱۷۹
مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان.....	۱۸۵
۱. حضور سیاسی.....	۱۸۵
۲. حضور نظامی.....	۱۹۵
۳. مشاغل اقتصادی.....	۲۰۰
فصل چهارم - مقایسه و تحلیل.....	۲۰۷
کتابنامه.....	۲۱۹
مقالات.....	۲۲۴
پایان‌نامه.....	۲۲۴

مقدمه

در تاریخ جاهلیت و جاذبه‌العرب دیدگاه‌های متفاوتی درباره زنان به چشم می‌خورد؛ نگرش‌هایی که پایه و مبنای رفتار مردان با زنان بوده است. برخی آن‌ها را موجوداتی پست می‌دانستند و آن‌ها را می‌کشتند و برخی نیز زنان را موجوداتی ستودنی می‌دانستند و نسب اشخاص و حتی قبایل را به آن‌ها نسبت می‌دادند. گروهی، آن‌ها را موجودات ضعیفی می‌دانستند و برخی دیگر نیز زنان را موجوداتی قوی، مدیر و ملبر می‌پنداشتند و فرماندهی جنگ‌ها را برعهده آن‌ها می‌گذاشتند.

گاه زن را ناقص‌العقل و رایزنی با او را حماقت می‌شمردند. گاهی نیز او را صاحب کمال و درایت می‌دانستند و قضاوت در منازعات و اختلافات خود را برعهده او می‌گذاشتند؛ دیدگاه‌ها و باورهای متفاوتی که قضاوت درباره جایگاه آن‌ها را دشوار می‌سازد. به هر حال، لازمه شناخت صحیح افکار و بینش مردم جاهلی درباره زنان که نشئت گرفته از نظام ارزشی آن جامعه بوده، نیازمند تحقیقی همه‌جانبه در این زمینه است.

شناخت باورها و افکار مردم جاهلی درباره مسائل زنان، زمینه‌ای برای درک و فهم هرچه بهتر احکام و قوانین مربوط به زنان در اسلام است؛ احکام، قوانین، آرمان‌ها و ارزش‌هایی که در بستر چنین جامعه‌ای تأیید یا تشریع شده است. بررسی زمینه‌های اجتماعی اسلام راهی برای تبیین هرچه بهتر نحوه نگرش اسلام به زن است.

درباره جاهلیت و مباحث مربوط به آن، خصوصاً درباره مسائل زنان، منابع محدود است و منابعی غنی که مباحث جاهلیت در آن جمع‌بندی شده باشد، وجود ندارد و اطلاعات تاریخی درباره جاهلیت به صورت پراکنده در برخی منابع بیان شده است، و اغلب نیز این مطالب از مباحث خانوادگی و فردی فراتر نمی‌رود. گردآوری همه‌جانبه این مباحث و تحلیل و بررسی آن‌ها پژوهش‌های جدی می‌طلبد. ما در این کتاب در پی آنیم که با گردآوری اطلاعات تاریخی عصر

جاهلیت دربارهٔ مباحث زنان به طور همه جانبه از حیث فردی، خانوادگی و اجتماعی جایگاه زن در آن جامعه را بررسی کنیم و به شناخت و درک صحیح و بهتری از اسلام نائل آییم.

پس از فصل کلیات، فصل دوم به جایگاه زن در جاهلیت اختصاص یافته و مسائل زنان در عرصه های فردی، خانوادگی و اجتماعی بررسی شده است. بررسی جایگاه زن در اسلام در سه عرصهٔ فردی، خانوادگی و اجتماعی مباحث فصل سوم را تشکیل می دهد. جمع بندی و مقایسهٔ این دو فصل نیز در فصل چهارم با جدول و نمودار تبیین شده است. امید است این نوشتار زمینه ساز تحقیقات جدی تر و بهتر در این موضوع باشد.

شکی نیست که احکام، دستورالعمل ها و آداب حاکم بر عرصه های زندگی بشر، از نظام ارزشی جامعه و آن نیز از نوع نگرش غالب منبعث است. یکی از ابعاد برجستهٔ نظام ارزشی قرآن و سنت را می توان رویکرد تحول گرا در خصوص جایگاه زن در هستی و جامعهٔ بشری دانست؛ درحالی که آداب و رویه های حاکم بر جامعه جاهلی نیز تحت تأثیر نظام ارزشی خاص دوران جاهلیت، به ویژه در ارتباط با قشر زنان تعریف و تحکیم شده است. موضوع این پژوهش، مقایسهٔ دو مقوله و دیدگاه فوق است؛ به این ترتیب که نظام ارزشی ویژهٔ جاهلیت از سویی و نظام ارزشی قرآن و سنت در ارتباط با شخصیت و حیات زنان بررسی و مقایسه خواهد شد.

دربارهٔ موضوع زن در اسلام و همچنین فرهنگ جاهلیت در قالب تاریخ عرب و تاریخ اسلام نوشته های پراکنده ای در دست است، ولی آن مطالب پراکنده در قالب نوشته ای جمع آوری شده در دست نیست. همچنین درخصوص مقایسهٔ جایگاه حقوق زن در دو نظام فرهنگی جاهلیت و اسلام، پژوهشی مستقل صورت نگرفته است. از جمله کتاب نوشته شده دربارهٔ زنان در این دو دوره عبارت اند از: *الأغاني، ابوالفرج اصفهانی؛ الاصابه، ابن حجر عسقلانی؛ اسدالغابه، ابن اثیر؛ اخبارالنساء، ابن قیم جوزیه؛ أحكام الأسرة فی الجاهلیة والاسلام، ابراهیم فوزی؛ بلاغات النساء، ابن طیفور؛ الزواج عند العرب فی الجاهلیة والاسلام، عبدالسلام برمانی؛ المرأة فی الشعر الجاهلی، علی هاشمی؛ المرأة العربیة فی جاهلیتها و اسلامها، عبدالله عقیفی؛ المرأة فی العهد النبوی، عصمة الدین کرکر؛ المرأة فی القرآن و السنة، محمد عزة دروزد؛ شخصیت و حقوق زن در اسلام، مهدی مهریزی.*

سرانجام اگر مساعدت ها و راهنمایی های بی دریغ و خالصانهٔ دکتر مهدی مهریزی و دکتر مصطفی عباسی مقدم نبود این کار به سرانجام نمی رسید، لذا از آن بزرگواران سپاسگزارم. امید دارم که خوانندگان محترم از مطالعه این کتاب بهره ببرند و اینجانب را از انتقادهای و پیشنهادهای خود محروم ننمایند.